

В. Горєлова,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА КОНЦЕПЦІЯ МОРАЛЬНИХ ЗАСАД ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІЦІЇ

Постановка проблеми. Проблема морального обличчя правоохоронних органів набуває все більшої актуальності не лише в Україні, а й у багатьох інших країнах світу, що розвиваються у напрямку демократичних цінностей та верховенства права. Низький рівень моральності представників правоохоронних структур негативно впливає на авторитет держави, підриваючи довіру громадян до державних інституцій. Це обумовлює необхідність постійного обговорення та аналізу проблеми дотримання моральних принципів у правоохоронній діяльності. Складність даного питання полягає в тому, що сучасна демократична та правова держава визначає як пріоритет захист прав, свобод, законних інтересів та безпеки особистості. Саме ці принципи формують зміст та напрямки діяльності правоохоронної системи. Однак у процесі її функціонування існує значний ризик помилок, які часто посилюються через застосування фізичної сили або інших засобів примусу. Це робить моральні аспекти діяльності правоохоронних органів особливо важливими для забезпечення балансу між ефективністю та дотриманням етичних норм

Аналіз останніх досліджень. Питанню професійної етики поліцейського приділяли значної уваги такі науковці як: Д.К. Барбаш, В.М. Бесчасний, Т.Е. Василевська, А.Г. Дудко, І.В. Здреник, Т.В. Кононенко, В.М. Кравчук, Я.Є. Межен-

ний, М.В. Повалена, О.І. Савайда, Д.В. Швець. На рівні дисертаційного дослідження варто зазначити роботу Н.Г. Сорокіної «Формування морально-етичних основ публічної служби в Україні» (2021); О.С. Самойленко «Адміністративно-правові засади реалізації етичних стандартів публічної служби» (2020); Ю.М. Буланової «Етичні кодекси як джерело службового права» (2020) тощо.

Виділення не вирішеної раніше частини загальної проблеми. Проблема етики та моралі у діяльності правоохоронних органів є досить складною та комплексною, що потребує поглибленого дослідження щодо виявлення основних критеріїв моральних принципів українського поліцейського та їх співставлення з етичними стандартами поведінки для поліцейських ЄС.

Мета статті – запропонувати комплексний підхід до формування морально-правової концепції функціонування поліції, яка поєднає національні особливості з міжнародними стандартами для ефективного захисту прав громадян та побудови правової держави.

Виклад основного матеріалу. Українське законодавство містить низку нормативно-правових актів, які регулюють моральні та етичні стандарти діяльності правоохоронних органів. Серед основних законів України варто зазначити: Конституцію України, де наголошено на надання гарантій людині невід'ємних прав і свобод (ст. 3) та взаємних обов'яз-

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національну поліцію» основними вимогами до етичної поведінки поліцейських є: дотримання законності та верховенства права; повага до прав і свобод людини; професійна доброчесність та неупередженість; прозорість та відкритість у діяльності поліцейського; запобігання корупції та конфлікту інтересів; відповідальність за свої дії

Окрім зазначеного, вбачається суттєвим недоліком – це недостатня увага до психологічної підтримки самих працівників правоохоронних органів, а саме їх морального стану, що є важливим для забезпечення їх етичної поведінки, адже стрес та емоційне вигорання можуть призводити до порушень етичних норм. Приналежно, відсутні механізми оцінки та

контролю морального стану працівників правоохоронних органів з метою їх забезпечення.

У праві Європейського Союзу (надалі -ЄС) існують етичні стандарти та кодекси поведінки для поліцейських, які встановлюють моральні та професійні норми для правоохоронних органів. Хоча в ЄС немає єдиного загальноєвропейського кодексу етики для поліцейських, існують міжнародні документи, рекомендації та стандарти, які впливають на національне законодавство країн-членів ЄС. Таким є Європейський кодекс етики поліції (надалі – Кодекс етики поліції ЄС) [8] – основний документ, який визначає етичні стандарти для поліцейських у Європі та містить ключові принципи, що регулюють діяльність поліції у демократичних суспільствах. Основними аспектами Кодексу етики поліції ЄС є: дотримання законності (поліція повинна діяти виключно в межах закону, поважаючи національне та міжнародне законодавство), адже поліція є інструментом правової держави, а не окремої групи чи особи; дотримання поваги до прав і свобод людини (поліція зобов'язана захищати права та свободи людини, уникаючи будь-якої форми дискримінації), що підкреслює служіння поліції громадянам (обов'язок діяти на користь людині незалежно від її раси, статі, релігії тощо); професійна доброчесність (поліцейські повинні діяти чесно, неупереджено та згідно з високими професійними стандартами), що забезпечує довіру громадян до поліції та підтримує її авторитет; неупередженість (поліція повинна діяти об'єктивно, без упереджень або особистих уподобань), що забезпечує рівне ставлення до всіх громадян; прозорість та відкритість (поліція повинна діяти прозоро, забезпечуючи доступ до інформації та звітність перед громадськістю), що сприяє довірі громадян до поліції та запобігає нею зловживанням владою; запобігання корупції та конфлікту інтересів (поліцейські повинні уникати будь-яких форм корупції та конфлікту інтересів),

що забезпечує цілісність поліції та її незалежність від зовнішніх впливів; відповідальність за власні дії (поліцейські несуть відповідальність за свої дії перед законом і суспільством), що забезпечує принцип контролю за діями поліції та запобігає безкарності; конфіденційність (поліція повинна забезпечувати конфіденційність інформації, отриманої під час виконання обов'язків), що забезпечує принцип захисту приватного життя громадян та підтримує довіру до поліції; використання сили (поліція може використовувати силу лише у випадках, коли це необхідно, і вона має бути пропорційною), адже сила, що застосовується поліцією має бути направлена лише для захисту суспільства, а не для його придушення); взаємодія з громадськістю (поліція повинна співпрацювати з громадськістю для забезпечення безпеки та довіри), адже поліція є частиною суспільства і повинна діяти у його інтересах; професійний розвиток поліцейського (поліцейські повинні постійно вдосконалювати свої знання та навички, у тому числі етичні), що забезпечує високий рівень професіоналізму та ефективності поліції; етика під час надзвичайних ситуацій (навіть у надзвичайних ситуаціях поліція повинна діяти згідно з етичними стандартами та міжнародним правом), оскільки права людини мають повинні поважати поліцейські навіть у складних умовах.

Таким чином, Європейський кодекс етики поліції є комплексним документом, який визначає високі стандарти поведінки для поліцейських. Він акцентує на законності, повазі до прав людини, професійній доброчесності, прозорості та відповідальності. Ці принципи забезпечують, що поліція діє у інтересах суспільства, підтримує довіру громадян і дотримується демократичних цінностей. У таблиці 1 аналізуються та порівнюються Кодекс етики поліції ЄС та Правила етичної поведінки українських поліцейських, що охоплює основні етичні аспекти обох документів.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика Кодексу етики поліції ЄС та Правил етичної поведінки українських поліцейських

Аспект	Європейський кодекс поліцейської етики [8]	Правила етичної поведінки поліцейських України (2022) [7]
Законність	Поліція діє в межах закону, поважаючи права людини.	Поліцейські зобов'язані дотримуватися законів та Конституції України.
Повага до прав і свобод людини	Поліція захищає права та свободи людини, уникаючи дискримінації.	Поліцейські повинні поважати права та свободи людини, незалежно від їхнього статусу чи поглядів.
Професійна доброчесність	Поліцейські повинні бути чесними, неупередженими та діяти згідно з професійними стандартами.	Поліцейські зобов'язані дотримуватися професійної етики, бути чесними та неупередженими.
Неупередженість	Поліція діє без упереджень на основі раси, статі, релігії тощо.	Поліцейські повинні діяти об'єктивно, без упереджень щодо соціального статусу, статі, віри тощо.
Прозорість та відкритість	Поліція діє прозоро, забезпечуючи довіру громадян.	Поліцейські повинні діяти відкрито та прозоро, забезпечуючи довіру громадян.
Запобігання корупції	Поліція уникає будь-яких форм корупції та конфлікту інтересів.	Поліцейські зобов'язані запобігати корупції та конфлікту інтересів.
Відповідальність за дії	Поліцейські несуть відповідальність за свої дії перед законом і суспільством.	Поліцейські несуть відповідальність за свої дії та рішення перед законом і громадськістю.
Конфіденційність	Поліція забезпечує конфіденційність інформації, отриманої під час виконання обов'язків.	Поліцейські зобов'язані дотримуватися конфіденційності інформації, отриманої під час служби.
Використання сили	Використання сили має бути пропорційним і лише у випадках, коли це необхідно.	Поліцейські можуть використовувати силу лише у випадках, передбачених законом, і вона має бути пропорційною.
Взаємодія з громадськістю	Поліція співпрацює з громадськістю для забезпечення безпеки та довіри.	Поліцейські повинні бути відкритими до співпраці з громадськістю, забезпечуючи довіру та взаєморозуміння.
Професійний розвиток	Поліцейські повинні постійно вдосконалювати свої знання та навички.	Поліцейські зобов'язані постійно підвищувати свій професійний рівень.
Етика під час війни/надзвичайних ситуацій	Поліція діє згідно з міжнародними стандартами, навіть у надзвичайних ситуаціях.	Поліцейські повинні дотримуватися етичних норм навіть у умовах воєнного стану чи надзвичайних ситуацій.

Таблиця 1 надає можливість зрозуміти, наскільки українські стандарти відповідають європейським. Як можна побачити, Правила етичної поведінки українських поліцейських відповідають основним принципам Європейського кодексу етики поліції, але варто зазначити, що вони є менш деталізованими. Основні відмінності полягають у акценті на запобіганні корупції в Україні та більшій увазі до відповідальності перед законом, оскільки Європейський кодекс підкреслює відповідальність поліції перед суспільством, тоді як український акт акцентує на відповідальності перед законом. Слід також наголосити, що для повної відповідності європейським стандартам українським правоохоронцям варто більше уваги приділяти прозорості, «розумного» використання сили та акценті на взаємодії з громадськістю.

Варто зазначити, що у Законі України «Про дисциплінарний статут Національної поліції України» також встановлені основні етичні та професійні принципи поведінки поліцейських, основними серед яких є положення щодо етики поліцейського: дотримання законності та прав людини (обов'язок діяти виключно в межах закону, поважаючи права та свободи людини (ст. 4, 5), заборона використання влади у особистих цілях або з дискримінаційними мотивами); професійна відповідальність (персональна відповідальність за свої дії чи бездіяльність (ст. 6), обов'язок виконувати службові обов'язки належним чином, уникаючи недбалого ставлення); коректність і ввічливість (у спілкуванні з громадянами, колегами та підлеглими поліцейський повинен бути ввічливим, толерантним і стриманим (ст. 7), забороняється грубість, образливі висловлювання чи агресивна поведінка); неупередженість і безпристрасність (поліцейський має бути об'єктивним, не допускати корупційних дій або конфлікту інтересів (ст. 8), забороняється будь-яка

дискримінація за расою, статтю, віросповіданням тощо); конфіденційність (поліцейський не має права розголошувати інформацію, що стала йому відома під час служби, за винятком випадків, передбачених законом (ст. 9), заборона вживання алкоголю, наркотиків на службі, поліцейський не може перебувати під впливом психоактивних речовин під час виконання обов'язків (ст. 10); дотримання дрес-коду та зовнішнього вигляду (обов'язок носити форму встановленого зразка, дотримуватися офіційного стилю (ст. 11); відповідальність за порушення дисципліни [4] що повністю відповідає Кодексу поведінки ООН для правоохоронців [9].

Відповідно, моральна-правова концепція поліцейського у демократичній державі повинна включати в собі поєднання чотирьох векторів:

- поведінка в суспільстві (контроль над почуттями та емоціями, над особистими симпатіями або антипатіями, приховування неприязні, поганого настрою або проявів дружніх почуттів, обов'язок охайного зовнішнього вигляду та встановленого одягу, дотримання норм ділового мовлення, не допущення використання ненормативної лексики, приховування нагрудного знаку (жетону), перебування на службі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння, вживання тютюнових виробів під час безпосереднього виконання службових обов'язків і в невідновленому місці. тощо);

- правила поводження із затриманою особою (людське ставлення та повага до затриманої особи та її прав, контроль над почуттями та емоціями);

- взаємодія із громадськістю та іншими державними органами (заборона розголошення та використання інформації з обмеженим доступом, заборона надання будь-яких привілеїв чи обмежень, проявів неповаги або прихильності до політичних, релігійних об'єднань, етнічних чи соціальних груп, заборона застосування



обмежень або надання переваг відповідно до майнового стану осіб, заборона використання службових повноважень в політичних або особистих цілях, вимога щодо висловлювань чи зауважень у ввічливій та переконливій формі тощо);

- стосунки з колегами (дотримання субординації, доброзичливості до колег, поваги до старших за віком, заборона сприяння колегам або підбурювання чи терпиме ставлення до будь-яких форм катування, або жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження з людиною, використовувати службові зв'язки чи повноваження в особистих цілях тощо).

Висновки. Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що морально-етичні засади функціонування поліції відіграють ключову роль у формуванні довіри громадян до державних інституцій та забезпеченні ефективного захисту прав і свобод людини. Аналіз національного законодавства України та європейських етичних стандартів дає підстави стверджувати, що, незважаючи на наявність нормативно-правової бази, існують суттєві прогалини у її деталізації, реалізації та практичному застосуванні.

Зокрема, українські етичні стандарти здебільшого мають узагальнений характер, що ускладнює їх практичне впровадження, а відсутність чітких механізмів контролю й оцінки морального стану поліцейських знижує ефективність внутрішнього регулювання. Водночас недостатньо врегульованими залишаються питання прозорості, взаємодії з громадськістю, профілактики корупції та психологічної підтримки правоохоронців.

Порівняння з Європейським кодексом етики поліції демонструє загальну відповідність базових принципів, однак українському законодавству бракує глибини, комплексного підходу та акценту на етичній поведінці у надзвичайних умовах. Осо-

бливу увагу слід приділити і питанням професійного розвитку, який має охоплювати не лише юридичну підготовку, але й формування моральної культури поліцейського.

Для вдосконалення морально-правової концепції функціонування поліції доцільно: 1) запровадити чіткі механізми реалізації етичних норм; 2) посилити системи внутрішнього та громадського контролю за дотриманням етичних стандартів; 3) розробити комплексні програми психологічної підтримки поліцейських; 4) адаптувати вітчизняне законодавство до міжнародних вимог з урахуванням національної специфіки.

Отже, моральний вимір поліцейської діяльності має стати не другою умовою, а фундаментом, на якому будується ефективна, гуманна та справедлива система охорони правопорядку в демократичній державі.

Стаття присвячена аналізу морально-правових принципів діяльності правоохоронних органів, зокрема поліції, у контексті демократичних цінностей та верховенства права. Акцентовано на важливості етичних стандартів у функціонуванні поліції, оскільки їх дотримання безпосередньо впливає на довіру громадян до державних інституцій та ефективність правоохоронної системи. Дослідження базується на порівняльному аналізі українського законодавства та європейських етичних кодексів, зокрема Європейського кодексу етики поліції, що дозволяє виявити сильні та слабкі сторони національної нормативної бази. У статті розглядаються ключові аспекти морально-етичних вимог до поліцейських, такі як дотримання законності, повага до прав і свобод людини, професійна доброчесність, неупередженість, прозорість, запобігання корупції та відповідальність за власні дії. У статті наведено перелік



основних нормативно-правових актів України, які регулюють ці питання. У статті вказуються недоліки наведених в ній документів, зокрема, вказується на їх узагальненому характері, відсутності конкретних механізмів реалізації етичних норм та недостатню увагу до психологічної підтримки працівників поліції. Особливу увагу приділено порівнянню українських та європейських стандартів етики поліції. У статті наголошено, що, хоча українське законодавство відповідає основним принципам Європейського кодексу, воно є менш деталізованим і потребує більшого акценту на прозорості, взаємодії з громадськістю та контролі за використанням сили. Також у статті аналізуються проблеми аморальної поведінки правоохоронців, такі як катування, жорстоке поводження з затриманими та корупція, що суперечать міжнародним стандартам і підривають довіру до поліції.

У висновках статті пропонуються рекомендації щодо вдосконалення морально-правової концепції функціонування поліції, зокрема запровадження чітких механізмів реалізації етичних норм, посилення громадського контролю та психологічної підтримки працівників. Робота може бути корисною для розвитку науки теорії права, поліцейської етики та практики реформування правоохоронної системи України у відповідності до європейських стандартів.

Ключові слова: мораль, поліція, демократична держава, безпека, захист прав людини.

Horielova V. Theoretical and legal concept of the moral principles of police functioning

The article is devoted to the analysis of moral and legal principles of law enforcement agencies, in particu-

lar the police, in the context of democratic values and the rule of law. In the article it is emphasised the importance of ethical standards in the functioning of the police, since their observance directly affects the public trust in state institutions and the effectiveness of the law enforcement system. The study is based on a comparative analysis of Ukrainian legislation and European codes of ethics, in particular the European Code of Police Ethics, which allows to identify the strengths and weaknesses of the national regulatory framework. The article discusses key aspects of moral and ethical requirements for police officers, such as adherence to the rule of law, respect for human rights and freedoms, professional integrity, impartiality, transparency, prevention of corruption and responsibility for their actions. The article provides a list of the main legal acts of Ukraine regulating these issues. The article points out the shortcomings of the documents cited in it, particularly their generalised nature, the lack of specific mechanisms for implementing ethical norms and insufficient attention to psychological support for police officers. Special attention is paid to the comparison of Ukrainian and European standards of police ethics. In the article it is emphasised that although Ukrainian legislation complies with the basic principles of the European Code, it is less detailed and needs more emphasis on transparency, public relations and control over the use of force. The article also analyses the problems of immoral behaviour of law enforcement officers, such as torture, ill-treatment of detainees and corruption, which contradict international standards and undermine trust in the police.

Recommendations are offered in the conclusions of the article for improving the moral and legal concept of police functioning, in par-



ticular, the introduction of clear mechanisms for implementing ethical norms and strengthening public control and psychological support for police officers. The research article can be useful for the development of the science of legal theory, police ethics, and the practice of reforming the law enforcement system of Ukraine in accordance with European standards.

Key words: morality, police, democratic state, security, human rights protection.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 09.04.2025).
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 09.04.2025).
4. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15 березня 2018 р. № 2337-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19> (дата звернення: 09.04.2025).
5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 09.04.2025).
6. Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-n> (дата звернення: 09.04.2025).
7. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09 листопада 2016 № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1485-22> (дата звернення: 09.04.2025).
8. European Code of Police Ethics. URL: <https://rm.coe.int/the-european-code-of-police-ethics-pdf/1680b003e0> (дата звернення: 09.04.2025).
9. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб: затв. резолюцією 51/59 Генеральної Асамблеї ООН від 12 грудня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788 (дата звернення: 09.04.2025).

